

СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА И ФОРМИРАНЕТО НА УМЕНИЯ ЗА ЧЕТЕНЕ С РАЗБИРАНЕ В НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Проф. д.п.н. Нели Иванова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В статията е поставен акцент върху методическата и литературната подготовка на студентите педагози – потенциални начални учители, като предпоставка за успешното формиране на умения за четене с разбиране у учениците в начална училищна възраст. Подчертана е необходимостта от добро познаване на авторите на съвременна литература за деца и техните произведения, наред с класиката в литературата за деца.

Ключови думи: съвременна литература за деца; умения за четене с разбиране; начална училищна възраст

Постигането на добра четивна грамотност е една от целите в европейските политики за образованието. Установяването на равнището на формирането ѝ се осъществява чрез международните изследвания PIRLS и PISA. Резултатите от тези международни изследвания са широко коментирани на различни равнища. Тревожни са тенденциите по отношение процесите на формиране на четивната грамотност и нейното равнище както в контекста на българското образование, така и в европейски измерения.

Формирането на умение за четене с разбиране е една от основните задачи на обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен в контекста на компетентностния подход и формирането на компетентностите в процеса на обучението (литературна, езикова, комуникативноречева, социокултурна, социолингвистична, дискурсна, стратегийна и пр.). Очакваните резултати от обучението по български език и литература, и по-конкретно формирането на умения за четене с разбиране, са представени в контекста на формирането на компетентностите. За постигането на целите на обучението по български език и литература е регламентиран и подходящ диагностичен инструментариум в контекста на конкретните задачи и познавателните дейности на учениците. За целта е

необходимо началният учител да притежава добра методическа подготовка и компетентност.

Адекватното използване на подходящи когнитивни стратегии и съвременни методи и похвати в процеса на формирането на уменията за четене и разбиране в обучението по български език и литература в начална училищна възраст е в непосредствена зависимост от равнището на методическата подготовка на началния учител. Добрата методическа подготовка на студентите-педагози е предпоставка за успешното осъществяване на процеса на обучението по български език и литература в I – IV клас.

Освен добра методическа подготовка студентите-педагози, като бъдещи начални учители, е необходимо да имат и добра литературна подготовка, да познават много добре освен класическата и съвременната българска литература за деца.

Резултатите от проведените в последните няколко години изследвания (анкетни проучвания в рамките на научноизследователски проекти и дисертационни изследвания под научното ръководство на проф. Нели Иванова) с начални учители показват, че съвременната литература за деца не се познава добре. Голяма част от изследваните лица – начални учители, не са добре ориентирани в процесите в развитието на съвременната литература за деца и нейните представители. От наблюденията над училищната практика и на основата на разговори с педагогическите специалисти се вижда, че когато в учебното съдържание по български език и литература е включено произведение от съвременен български автор, учителите се притесняват да го интерпретират. Нонсенсовата поетика, характерна за творчеството на голяма част от съвременните автори, алогизмът, безсмислицата, абсурдът, стигащи понякога до гротеска, но притежаващи художествени достойнства, затрудняват учителите да ги интерпретират. В педагогическата практика (в контекста на хоспитирането със студентите-педагози по задължителната дисциплина „Методика на обучението по български език и литература в началния етап на образование“) са наблюдавани например уроци, в хода на които или се „търси“ самоцелно съжет в безсюжетно литературно произведение на съвременен български автор, или се стига до примитивизъм в разсъжденията и изводите, до които учителят води учениците в опита си да „приблужи“ авторските послания до детското светоусещане. Този стремеж към криворазбрана „достъпност“, към своеобразен неточен „превод“ на авторските послания от страна на учителя възпрепятства възприемането, осмислянето и съпреживяването на художествената образност в съвременните български литературни произведения за деца. Непознаването на имената на съвременните автори на литература за деца и техните произведения, липсата на интерес у голяма част от учителите към съвременната литература за деца възпрепятства нормалното протичане на процеса на формиране на уме-

ния за четене с разбиране на тези литературни произведения. Натрапването на готови изводи, обобщения и оценки с нравоучителен, назидателен тон от страна на учителя при интерпретацията на нонсенсовата поетика възпрепятства възприемането и осмислянето на своеобразието на тази съвременна оригинална художествена образност.

Своеобразието на текстовете на произведенията от съвременната литература за деца предполага адекватен методически подход от страна на учителя. Приложението на методически похвати, като: *подборното четене* – за възприемане и осмисляне на повествованието в епизодите, свързани с постъпките на героите, и описанието на картините в произведението; *преказка* при интерпретацията на отделни епизоди от развитието на действието или на цялото произведение, ако е в повествователна форма; *устно словесното обрисване* – при описанието на външния вид, портрета на героите, които обикновено са ярки, колоритни, запомнящи се, или на описанието на обстановката, на пейзаж, *изразително четене* – за изразяване на авторовото отношение към героите и случката в произведението чрез средствата на логическата изразителност; *дообрисването* – за интерпретация на психологическата характеристика на героите и техните преживявания, чувства и настроения, свързани с конкретни събития от повествованието в произведението; *илюстрирането* – за интерпретация на текста със средствата на изобразителното изкуство при изработването на серия от илюстрации на епизодите в тяхната последователност или на картини от произведението; *драматизацията* като метод за интерпретация на текста със средствата на театралното изкуство и др. са само част от методическия инструментариум, с който си служи учителят с цел възприемане, осмисляне и интерпретация на художествения текст за задълбочаване на читателските представи на учениците. В зависимост от своеобразието на художествената тъкан на изучаваното литературно произведение и типа текст на произведението от съвременната литература за деца учителят използва адекватно един или друг методически похват или когнитивни стратегии, свързани с по-лесното възприемане на фабулата, логиката в развитието на действието и смяната на епизодите в литературното произведение например.

За да са ориентирани студентите педагози в съвременната българска литература за деца – в тематиката, спецификата на художествената образност, представителите ѝ, в контекста на избираемата дисциплина *Детска литература*, включена в учебния им план, се използват различни форми на работа. Осъществяват се срещи със съвременни български автори на литература за деца – като една от формите на работа. Предоставя се възможност на студентите да се докоснат до творчеството и личността на съвременните автори на литературни произведения за деца. По време на дискусиата с конкретен автор студентите имат възможност да проследят творческия път на автора, да се запознаят с неговите предпочитания към

теми и образи, със спецификата на стила му, с вижданията му за мястото на съвременната литература за деца в учебното съдържание по български език и литература в I – IV клас, за възпитателната и художествената функция на съвременната литература за деца. Незабравими за студентите остават споделените от автора вълнения, интенции, както и щрихи от творческата история във връзка с написването на отделни произведения. Най-вълнуващи за бъдещите педагози са миговете на споделяне и своеобразни литературни четения на непубликувани още авторски произведения. Една голяма част от съвременните автори на литература за деца са работили или в момента работят като учители и това е предпоставка за успешен и вълнуващ диалог със студентите педагози като бъдещи начални учители. Непринуденият тон на диалога между литературния творец и студентите педагози провокира у тях желанието да споделят и свои произведения – резултат от творческите им търсения, макар и още незрели, несъвършени. Направените от литературния творец препоръки, оценката, дадена от него, за творчеството на студентите, са безценни и запомнящи се.

В последните пет академични учебни години такива срещи на студентите педагози със съвременни автори на литература за деца са проведени в контекста на лекциите и упражненията по дисциплината „Детска литература“ с творци като: *Ангелина Жекова, Юлия Спиридонова, Петя Кокудева, Радостина Николова, Весела Фламбурари, Теодора Вълева* и др. В резултат на проведените срещи и разговори с тези водещи автори в съвременната българска литература за деца студентите, както самите те признават, преосмислят избора си на специалност, ако при кандидатстването във висше училище случайно са попаднали в областта на педагогическите специалности, променят нагласите си към литературата за деца, мотивирани са да прочетат допълнително много нови заглавия от съвременната българска литература за деца и да се запознаят с още съвременни автори. След подобни срещи със съвременни автори на литература за деца студентите педагози твърдят, че ще работят с желание като бъдещи начални учители, като са амбицирани да осъществят промени в подхода към съвременните литературни произведения и тяхната интерпретация в контекста на обучението по български език и литература в началния етап на основната степен на образование.

Студентите педагози имат възможност да осъществят своите „срещи“ с представители на съвременната българска литература за деца и техните произведения и индиректно, като се запознаят подробно със съдържанието на проведени с тях *интервюта* (с няколко съвременни автори като: *Ангелина Жекова, Юлия Спиридонова, Мая Дългъчева, Петя Кокудева, Радостина Николова, Весела Фламбурари, Зорница Христова, Петър Чухов, Цвета Белчева, Теодора Вълева, Лилия Рачева-Стратиева* и др.). В интервютата с тези съвременни автори студентите откриват интересна информация не

само за заглавията на произведенията на съвременните български писатели, за образите на героите, създадени от тях, за темите и авторските послания, а имат възможност да се докоснат до личността на всеки от тези създатели на художествена образност за деца, до житейската им философия и творческите им интенции, до вижданията им за обучението по български език и литература.

Срещите с писателите, непринуденият диалог на студентите педагози с тях в университетските аудитории съдействат за запознаване с представителите на съвременната литература за деца и техните произведения, със стилистиката им.

Резултатите от проведените през последните две десетилетия анкетни проучвания за установяване читателските предпочитания на учениците в начална училищна възраст – от докторанти и студенти (под научното ръководство на проф. д.п.н. Нели Иванова, в рамките на научноизследователски проекти), показват, че доминантата в читателските интереси е по посока на съвременната литература за деца, на нонсенсовата поетика. За да се отговори на тези интереси и читателски предпочитания на учениците и чрез обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен, е необходимо студентите педагози да са подготвени за интерпретацията на съдържанието на литературните произведения от съвременни автори, наред с подготовката за интерпретацията на класиката в литературата за деца – българска и световна.

Студентите педагози, които познават стилистиката в произведенията на съвременните български автори, творческите им търсения и натюрела им, са потенциални начални учители, които успешно ще формират умения за четене с разбиране на съвременната българска литература за деца. Затова е необходимо в хода на методическата и литературната им подготовка като бъдещи начални учители да се поставят акценти върху съвременната литература за деца, наред с доброто познаване на класиката в литературата за деца. Необходимо е в методическата им подготовка да се обърне специално внимание на интерпретацията на специфичния стил и език, на художествената тъкан на текста на съвременните автори на литературни произведения за деца чрез подходящ методически инструментариум в контекста на изучаваните литературни произведения.

ЛИТЕРАТУРА

ИВАНОВА, Н., 2019. *Литературата за деца и формирането на читателска култура в начална училищна възраст*. София: Св. Кл. Охридски.

REFERENCES

IVANOVA, N., 2019. *Literaturata za deca I formiraneto na chitatelska kultura v nachalna uchilistna vazrast*. Sofia: St. Kl. Ohridski [In Bulgarian].

CONTEMPORARY BULGARIAN CHILDREN'S LITERATURE AND THE FORMATION OF READING COMPREHENSION SKILLS IN PRIMARY SCHOOL AGE

Abstract. The article focuses on Methodology and Literature education of pedagogy students – the most expected future primary school teachers, as a prerequisite for the effective formation of the reading comprehension skills of primary school students. The necessity of deep knowledge of contemporary child literature as well as the classic works for children is underlined.

Keywords: contemporary child literature; reading comprehension skills; primary school age

✉ **Prof. Nelly Ivanova, DSc.**

ORCID ID: 0000-0003-1961-6131

Faculty of Education

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: n.ivanova@fp.uni-sofia.bg